

Lethal But Legal
Corporations, Consumption, and Protecting Public Health
Nicholas Freudenberg
Oxford University Press
2014

Boken *Lethal But Legal* handlar om verksamheter som är hälsovådliga och dödliga, men inte strider mot lagen. Aktörerna som bedriver sådana verksamheter är stora, mäktiga ekonomiska bolag inom livsmedelsindustri, läkemedelsindustri, tobak- och alkoholindustri, vapenindustri och bilindustri. Genom lobbyverksamhet infiltrerar de statliga organ, mutor och reklam ser till att deras produkter konsumeras och används trots att de skadar människors hälsa och förkortar deras liv. Bokens författare, professor i Public Health vid City University of New York, anknyter alltså hälsofrågor till mäktiga ekonomiska intressen och deras marknadsföringsstrategier, och i samband med detta även till frågor om demokrati och etik.

De sjukdomar som uppstår i samband med vår diet eller den miljö som vi befinner oss i ledde till 36 miljoner dödsfall världen över under 2008. Hit hör hjärtsjukdomar, kroniska andningsproblem, flera typer av cancer och diabetes. Man räknar med att dessa sjukdomar kommer att stå för tre fjärdedelar av alla dödsfall i världen år 2030.

Det är inte vår livsstil som är orsaken till problemet. Snarare bör den betraktas som ett symptom på en förändrad miljö, säger författaren. Orsakerna måste sökas i *försäljningen* av skadliga och ohälsosamma produkter. Bilindustrin skadar hälsan både genom trafikolyckor, genom kontaminering av luften och genom att motverka fysisk aktivitet. Vapenindustrin bidrar till att 1500 människor dör varje dag världen över till följd av vapenkonflikter. Patentsystemet inom läkemedelsindustrin förhindrar människors tillgång till livsnödvändiga mediciner. Patienter skadas när företagen, i strävan efter snabba vinster, säljer produkter som inte är färdigttestade. 17 % av patienterna på sjukhus runt om i världen har reagerat med negativa biverkningar på något läkemedel. Merck och GlaxoSmithKline har fått betala skadestånd p.g.a. dessa biverkningar och ett stort antal läkemedelsföretag har blivit dömda i USA för att de har försökt sälja ett visst läkemedel som bot mot andra sjukdomar än vad det är avsett för. Bland dessa företag finns även svensk-engelska AstraZeneca. Patentsystemet försvaras av företagen med hänvisning till höga forskningskostnader trots att mycket av forskningsresultaten kommer från statligt finansierade universitet.

I sin strävan efter vinstmaximering intresserar sig inte läkemedelsföretagen för orsakerna till hälsoproblemen utan koncentrerar sig istället på utveckling av nya mediciner för att behandla de sjukdomar som orsakas av hyperkonsumtion av salt, socker och transfetter. Och man drar sig inte för att använda mutor för att öka sin försäljning. Det kan handla om att betala läkare för deltagande i lyxiga konferenser där företaget marknadsför nya läkemedel och/eller muta läkare och forskare för att kunna använda deras namn i artiklar skrivna av industriföreträdare.

Livsmedelsföretag som McDonald's hävdar att de också säljer sallader och andra hälsosamma produkter och att det inte är deras ansvar att människor väljer att äta osunt. Företagen lägger ansvaret på den enskilda individen, på föräldrar som inte väljer rätt åt sina barn. Samtidigt bedriver de en marknadsföring som uppmuntrar till osunda kostvanor. Mycket av reklamen riktar sig direkt till barn. Genom lobbyverksamhet har

McDonald's lyckats få 20 delstater i USA att upprätta olika former av förbud mot stämningar från människor som drabbats av någon form av diet-baserad sjukdom.

Ett hot mot demokratin

Medan man för bara några decennier sedan förhandlade länder emellan, är det numera de stora bolagen som utövar sin makt genom sina representanter i olika internationella och nationella fora. Världshandelsorganisationens regler för handel med livsmedel regleras t.ex. av Codex Alimentarius. Mer än fyra femtedelar av de icke-statliga organisationernas (non-governmental organizations, NGOs) deltagare i Codex olika organ är representanter från industrin medan bara 1 % företräder medborgarorganisationer. Företaget McDonald's sitter även i 6 amerikanska federala rådgivande organ inom såväl jordbruks- som handelsdepartement, är medlem i den amerikanska handelskammaren och har representanter i olika legislativa organ.

Att växla mellan jobb inom industrin och statliga organ har också blivit gängse praktik i olika länder. Regeringar väljer att inte låtsas om intressekonflikten som föreligger när tidigare representanter för industrin sitter i lagstiftande positioner eller när folkvalda ställer sin kunskap till industrins förfogande när de väl lämnat sina politiska uppdrag. 43 % av dem som varit ledamöter av den amerikanska kongressen mellan 1998 och 2006 övergick sedan till att ägna sig åt lobbyverksamhet för industrin.

I en marknadsekonomi (som man anser vara en del av, och en förutsättning för, demokratin) utgår man ifrån antagandet att alla inblandade i ett kommersiellt utbyte har tillgång till likvärdig information. I praktiken vägrar företagen att tillhandahålla information om hälsoriskerna som olika beståndsdelar av deras produkter skapar.

Vad kan vi göra och vilka alternativ finns det?

Länder som Thailand och Brasilien beslutade att bortse från AIDS-mediciners patentskydd och att själv producera dem. Indien gjorde detsamma med en medicin mot en typ av cancer. Läkemedelsbolagen har protesterat, hotat och hittat på nya avtal för att hindra andra länder att göra likadant. Men i fallet med AIDS-mediciner har den internationella pressen varit så stark att företagen varit tvungna att ge efter eller att gå med på rejäla prissänkningar.

Vi kan minska på den industrifinansierade forskningen till förmån för forskning i offentlig regi. Det har visat sig att biomedicinsk forskning som finansieras av läkemedelindustrin har 3,5 gånger högre sannolikhet att producera resultat som främjar industrins vinstintressen än forskning som är offentligt finansierad.

Vi kan skapa en lokal livsmedelsekonomi som direkt förbinder de regionala bönderna med konsumenterna, skolor, sjukhus, äldreboenden o.s.v. I Brasilien t.ex. har alla barn rätt till en måltid i skolan där minst 30 % av maten måste komma från lokala bönder.

Vi kan se till att konsumenterna förstår att t.ex. Coca-Cola och McDonald's inte betyder lycka och trevnad som deras marknadsföring låter påskina, utan sjukdom och tidig död. Vi kan offentliggöra namnen på företag som säljer hälsovådliga produkter.

De fackliga organisationerna kan kräva att deras pengar placeras i företag som tillverkar produkter som är bra för hälsan och befrämjar en hållbar utveckling.

Vi kan se till att skärpa straffpåföljder för företagens brott mot lagar och regler som avser att skydda människors hälsa och vår miljö.

Veronica Stoeihrel
Professor i Medie- och kommunikationsvetenskap
Forskargruppen Folkhälsa och hållbar utveckling
Högskolan i Halmstad